Chaudhary Devi Lal University
Sirsa (Haryana)

(Established by State Legislature Act 9 of 2003)

" B " Grade Accredited by NAAC

DEPARTMENT OF SANSKRIT

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

SEMESTER : I & II

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Duration : Two Years

Eligibility : Graduation

2017 Onwards

DEPARTMENT OF SANSKRIT

CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

एम . ए . संस्कृतम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

SEMESTERS	CORE COURSE(CC)	CORE ELECTIVE(CE)	OPEN ELEECTIVE(OE)	TOTEL
I	20	4	0	24
II	22	4	2	28
III	12	12	4	28
IV	14	12	0	26
TOTAL	68	32	6	106

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

Total credits required : 100 -112 (One credit = 1 Hour)

Minimum attendance required : 75%

Open Elective : Minimum credit required : 10 – 12 (students of this dept. Will opt. for open elective from other department .

The continuous evoluation for theory and practical course shall be as under :

Component	Weightage (4 Credits)	Weightage (3 Credits)	Weightage (2 Credits)	Evaluation
Mid – trem Exam	20	15	10	Internal
Assignment	05	05	05	Internal
Class Attendance	05	05	05	Internal
End – trem Exam	70	50	30	External
Total	100	75	50	

Mid Trem Examination : From First II units : October 1 – 10 for odd Semester and March 1 – 10 for even Semester

The students must obiain at least 40 % marks in external examination .

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT (Previous)

Semesters : I & II

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

एम . ए . संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्) प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

योजना , पाठ्यक्रमः , पाठचर्या च

SCHEME SYLLABUS AND COURSES OF READING

- एम. ए. (संस्कृत) – कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वये (प्रथमसत्रे द्वितीयसत्रे च)विभक्तः वर्तते । तत्र प्रतिसत्रम् अध्ययनार्थं षट् पत्राणि (पञ्च अनिवार्यपत्राणि + एकं वैकल्पिकपत्रम्) निर्धारितानि सन्ति । तत्र षष्ठपत्रे विकल्पाः सन्ति ।येषु विद्यार्थी / परीक्षार्थी कमपि एकं विकल्पं स्वीकर्तुं शक्नोति ।
- **मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयोः अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां **संस्कृतमाध्यमेन** मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते । एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।
- प्रत्येकं लिखितपत्राय सप्ततिः (70)अङ्काः विद्यन्ते । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं त्रिंशत् (30)अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -

  (i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 20 अङ्काः

  (ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः

  (iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः

- **लिखितपरीक्षायाः माध्यमः** : **संस्कृतमाध्यमः** (पाठ्यक्रमे निर्दिष्टघटकानाम्)
  : **संस्कृत** / हिन्दी / आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन (पाठ्यक्रमे अनिर्दिष्टघटकानाम्)।
- **परीक्षासमयः** : लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।
- **Open Elective :** द्वितीयसत्रे चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण संस्कृतेतरछात्रेभ्यः एकं वैकल्पिकं पत्रं वर्तते । एतदर्थं लिखितपरीक्षार्थं त्रिंशत् (30) अङ्काः विद्यन्ते। एतदतिरिक्तं विंशतिः(20) अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -

  (i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 10 अङ्काः

  (ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः

  (iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः
- **लिखितपरीक्षायाः माध्यमः** : हिन्दी / आङ्गल/संस्कृतभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन
- **परीक्षासमयः** : लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

प्रथमं सत्रम्

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

s.no	core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**प्रथमं पत्रम्**	**वेदः वेदाङ्गानि च**	4	70	30	100
2	**द्वितीयं पत्रम्**	**व्याकरणम्**	4	70	30	100
3	**तृतीयं पत्रम्**	**दर्शनम्**	4	70	30	100
4	**चतुर्थं पत्रम्**	**पद्यसाहित्यम्**	4	70	30	100
5	**पञ्चमं पत्रम्**	**भाषाविज्ञानम्**	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**षष्ठं पत्रम्**	**क. व्याकरणवर्गः - व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः** **अथवा** **ख.साहित्यवर्गः - लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येतिहासः**	4	70	30	100

द्वितीयं सत्रम्

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

s.no.	core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**सप्तमं पत्रम्**	**वैदिकवाङ्मयम्**	4	70	30	100
2	**अष्टमं पत्रम्**	**व्याकरणं भाषाविज्ञानञ्च**	4	70	30	100
3	**नवमं पत्रम्**	**काव्यं नाटकञ्च**	4	70	30	100
4	**दशमं पत्रम्**	**दर्शनम्**	4	70	30	100
5	**एकादशं पत्रम्**	**धर्मतन्त्रागमः**	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**द्वादशं पत्रम्**	**क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः** **अथवा** **ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः** **अथवा** **ग. अर्वाचीनसाहित्यम्**	4	70	30	100

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

द्वितीयं सत्रम्

Semester : II

s.no.	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce)	2	50	-	50

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

द्वितीयं सत्रम्

Open Elective Course

Semester : II

s.no.	Open Elective	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	प्रथमं पत्रम्	गीता	2	30	20	50

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS
M.A. IN SANSKRIT
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

प्रथमं सत्रम्

प्रथमं पत्रम् (MSK01) : वेदः वेदाङ्गानि च

घटकम् १. ऋक्सूक्तानि - अग्निः(१.१),विष्णुः(१.१५४),इन्द्रः(२.१२),रुद्रः(२.३३),उषस्(३.६१)
पर्जन्यः(५.८३) ।

घटकम् २. ऋक्सूक्तानि - सोमः(८.४८),अक्षः(१०.३४), पुरुषः(१०.९०),हिरण्यगर्भः(१०.१२१)
वाक्(१०.१२५),नासदीयः(१०.१२९) ।

घटकम् ३.निरुक्तम् (प्रथमद्वितीयाध्यायौ) ।

घटकम् ४. ईशोपनिषद् । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।

1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।

1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पाठांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पाठांशचतुष्टयं प्रदास्यते 2x5 =10

(ख) एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।

1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।

1x5= 5

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद् ।

२. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

४. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार मेरठ ।

४. ईशोपनिषद् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

५. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।

द्वितीयं पत्रम् (MSK02) : व्याकरणम्

घटकम् १.लघुसिद्धान्तकौमुदी - संज्ञाप्रकरणम् , सन्धिप्रकरणम् ।

घटकम् २.लघुसिद्धान्तकौमुदी - अजन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - राम ,सर्व, विश्वपा, हरि, सखि, सुधी, शम्भु, गो, रै ।

स्त्रीलिङ्गप्रकरणम् - रमा, सर्व, मति, स्त्री, धेनु ।

नपुंसकलिङ्गप्रकरणम् - ज्ञान, वारि, दधि, सुधी । (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३.लघुसिद्धान्तकौमुदी - हलन्तप्रकरणम्

पुल्लिङ्गप्रकरणम् - विश्ववाह्, चतुर्, किम्, इदम्, तत्, राजन्, पथिन्, युष्मद्, अस्मद्, विद्वस्, अदस् ।

स्त्रीलिङ्गप्रकरणम् - चतुर् ,किम्, इदम्, अदस्, तत् ।

नपुंसकलिङ्गप्रकरणम् - तत्, किम्, इदम् ।

घटकम् ४.लघुसिद्धान्तकौमुदी - समासप्रकरणम् (अव्ययीभाव-तत्पुरुष-द्वन्द्व-बहुव्रीहिश्च) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि -**

त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल वनारसीदास ,दिल्ली ।

२. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।

३. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

४. भाषा विज्ञान , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

५. भाषाविज्ञान एवं भाषाशास्त्र ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।

तृतीयं पत्रम् (MSK03): सांख्यदर्शनं न्यायदर्शनं च

घटकम् १. सांख्यकारिका (१-३७ कारिकाः) । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. सांख्यकारिका (३८-७२कारिकाः) ।

घटकम् ३. तर्कभाषा (प्रारम्भतः प्रत्यक्षप्रमाणपर्यन्तम्) ।

घटकम् ४. तर्कभाषा (अनुमानप्रमाणतः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।

अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) सन्दर्भद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 =10

(ख) सैद्धान्तिकं एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 =5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) सन्दर्भद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सन्दर्भचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 =10

(ख) सैद्धान्तिकं एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. सांख्यकारिका , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः ।

२. सांख्यकारिका ,रामकृष्णाचार्य ।

३. सांख्यकारिका , व्याख्याकार -ब्रजमोहन चतुर्वेदी ।

४. सांख्यसिद्धान्त , आचार्य उदयवीर शास्त्री ।

५. सांख्य दर्शन का इतिहास , आचार्य उदयवीर शास्त्री ।

६. तर्कभाषा , व्याख्याकार- डॉ. श्रीनिवास शास्त्री ।

७. तर्कभाषा , व्याख्याकार- आचार्य विश्वेश्वर ।

८. तर्कभाषा , व्याख्याकार- बद्रीनाथ शुक्ल ।

९. भारतीय न्यायशास्त्र : एक अध्ययन , ब्रह्ममित्र अवस्थी ।

१०. Classical Samkhya – G. J. Larson .

चतुर्थं पत्रम् (MSK04): पद्यसाहित्यम्

घटकम् १. मेघदूतम् (पूर्वमेघः) । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. कुमारसम्भवम् (पञ्चमो सर्गः) ।

घटकम् ३. शिशुपालवधम् (प्रथमो सर्गः) ।

घटकम् ४. बुद्धचरितम् (तृतीय सर्गः) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते ।   1x5` = 5

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. मेघदूतम् , शिवराजशास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ।

२. मेघदूतम् , दयाशंकरशास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

३. मेघदूतम् , डा. विजेन्द्रकुमार शर्मा , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

४. मेघदूतम् , डा. रमाशङ्कर त्रिपाठी , जनार्दनशास्त्री पाण्डेय , मोतीलाल वनारसीदास , दिल्ली।

५. शिशुपालवधम्, व्याख्याकार – आद्याप्रसाद मिश्र , अक्षयवट प्रकाशन , इलाहाबाद ।

६. बुद्धचरितम् , व्याख्याकार – श्री रामचन्द्र शास्त्री , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

पञ्चमं पत्रम् (MSK05): भाषाविज्ञानम्

घटकम् १.भाषायाः भाषाविज्ञानस्य च परिचयः,विश्वस्य भाषाणां वर्गीकरणम्

(आकृतिमूलकं परिवारमूलकञ्च)(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २.भारोपीयपरिवारस्य परिचयः, इण्डो-ईरानियन्- शाखायाःपरिचयः,संस्कृतपालि - प्राकृतापभ्रंशभाषाणां उद्भवः विकासः तुलनात्मकमध्ययनञ्च

घटकम् ३.ध्वनिविज्ञानम् -उच्चारणावयवाः तेषां कार्यम् , ध्वनीनां वर्गीकरणम् , ध्वनिपरिवर्तनस्य नियमाः दिशा च , ध्वनिनियमाः ।

घटकम् ४.पदविज्ञानम् - पदस्वरूपम् , पदशब्दयोरन्तरम् , पदभेदाः, पदपरिवर्तनस्य कारणानि ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रितः प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. भाषा विज्ञान , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

२. भाषाविज्ञान एवं भाषाशास्त्र ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।

३. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन , भोलाशंकर व्यास ।

४. पदपदार्थ समीक्षा , डॉ. बलदेवसिंह , कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय , कुरुक्षेत्र ।

५. A manual of Sanskrit phonetics by C. Uhlenbeck .

6. Sanskrit language , T. Burrow .

७. Linguistic Introduction to Sanskrit by B.K. Ghosh .

षष्ठपत्रम् (MSK06) : क. व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः

घटकम् १. शिक्षा निरुक्तं प्रातिशाख्यञ्च । (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. पाणिनीयपरम्परा ।

घटकम् ३. पाणिनीयेतरपरम्परा ।

घटकम् ४. नव्यव्याकरणं व्याकरणदर्शनञ्च ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रितः प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१.संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली सोनीपत ।

२. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।

३. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।

४. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन , रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाऊस , वाराणसी ।

५. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – सत्यकाम वर्मा ।

६. संस्कृतव्याकरण की रूपरेखा , डॉ. यज्ञवीर दहिया , ईस्टर्न बुक लिंकर्स ,दिल्ली ।

७. संस्कृतव्याकरण का इतिहास – बलदेव उपाध्याय ।

षष्ठपत्रम् (MSK07) : ख. लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्येतिहासः

घटकम् १.महाकाव्यानि (अश्वघोषात् श्रीहर्षपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. क. गद्यसाहित्यम् (आर्यशूरतःअम्बिकादत्तव्यासपर्यन्तम्)

ख.कथासाहित्यम् (विष्णुशर्मणः सोमदेवपर्यन्तम्)

घटकम् ३. नाट्यसाहित्यम् (भासतः भट्टनारायणपर्यन्तम्)

घटकम् ४. अन्याः काव्यविधाः-खण्डकाव्यानि गीतिकाव्यानि मुक्तकाव्यानि स्तोत्रकाव्यानि चम्पूकाव्यानि च(कालिदासात् जगन्नाथपर्यन्तम्)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रितः प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला , चौखम्बा विद्याभवनम् , वाराणसी ।

२. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।

३. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।

४. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , एस. के. डे. ।

५. History of Sanskrit Literature – M. Krishnammachari .

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS
M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

द्वितीयं सत्रम्

सप्तमं पत्रम् : वैदिकवाङ्मयम्

घटकम् १. - सूर्यः (१.११५), अश्विनौ(७.७१), वरुणः(१.२५) , यम-यमी(१०.१०) ,
सरमा-पणि (१०.१०८), विश्वामित्र-नदी (३.३३) , पुरुरवा- उर्वशी (१०.९५)।
शिवसंकल्पसूक्तम् (यजु.-३४,१-६) राष्ट्राभिवर्धनम् (अथर्व.१.२९) ।
(संस्कृतमाध्यमेन) ।

घटकम् २. - केनोपनिषद् ।

घटकम् ३. - निरुक्तम् (सप्तमोऽध्यायः) ।

घटकम् ४. - वैदिकव्याकरणम् - वैदिकलौकिकभाषयोरन्तरम् ,सन्धिः, पदपाठः ।
वैदिकस्वरः, लेट् लकारः ,प्रत्ययाः- शतृ, शानच् , क्वसु , कानच् , तुमर्थकाः।
(संस्कृतमाध्यमेन) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टोपनिषदात् मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पाठांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पाठांशचतुष्टयं प्रदास्यते 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

प्रश्नत्रयं समाधातुं पञ्चप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । 3x5 =1 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय ,अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद् ।

२. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

३. केनोपनिषद् , गीताप्रैस गोरखपुर ।

४. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार , मेरठ ।

५. वैदिक व्याकरण (भाग १-२) रामगोपाल, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली ।

६. वैदिकस्वरबोध, डा. ब्रजबिहारी चौबे ,वैदिक साहित्य सदन , होशियारपुर , पंजाब ।

७. वैदिकस्वर मीमांसा , प. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट रेवली , सोनीपत ।

८. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।

अष्टमं पत्रम् : व्याकरणं भाषाविज्ञानञ्च

घटकम् १. - लघुसिद्धान्तकौमुदी- तिङन्ते भ्वादिप्रकरणम् (भू , एध्) ,नामधातुप्रकरणम् , आत्मनेपद-परस्मैपदप्रक्रिया ।(**संस्कृतमाध्यमेन**)

घटकम् २. -कारकप्रकरणम् (सिद्धान्तकौमुदी) । (**संस्कृतमाध्यमेन**)

घटकम् ३. -लघुसिद्धान्तकौमुदी - कृदन्तः (कृत्यप्रक्रिया), तद्धितः(मत्वर्थीय) ।
सिद्धान्तकौमुदी - स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् ।

घटकम् ४. -भाषाविज्ञानम् - भारतीयार्यभाषाः वाक्यविज्ञानम् अर्थविज्ञानञ्च ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः-

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) व्याख्यात्मकप्रश्नत्रयं समाधातुं पञ्चप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । 3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः-

१. लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल वनारसीदास ,दिल्ली ।

२. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।

३. कारकप्रकरणम् , श्रीनिवासशास्त्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

४. भाषा विज्ञान , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

५. भाषाविज्ञान एवं भाषाशास्त्र ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।

नवमं पत्रम् : काव्यं नाटकञ्च

घटकम् १. - मेघदूतम् (उत्तरमेघः) (**संस्कृतमाध्यमेन**)

घटकम् २. - किरातार्जुनीयम् (प्रथमः सर्गः)

घटकम् ३. - उत्तररामचरितम् (१-३ अङ्कपर्यन्तम्) (**संस्कृतमाध्यमेन**)

घटकम् ४. - उत्तररामचरितम्(४-७ अङ्कपर्यन्तम्)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. मेघदूतम् , शिवराजशास्त्री, साहित्यभण्डार, मेरठ।

२. मेघदूतम् , दयांशकरशास्त्री, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

३. मेघदूतम् , डा. विजेन्द्रकुमार शर्मा , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

४. मेघदूतम् , डा. रमाशङ्कर त्रिपाठी , जनार्दनशास्त्री पाण्डेय , मोतीलाल वनारसीदास , दिल्ली।

५. उत्तररामचरिरम् , आनन्दस्वरूपः , डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय ,मोतीलाल वनारसीदास , दिल्ली ।

६. उत्तररामचरिरम् , डा. रमाकान्त त्रिपाठी ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

७. किरातार्जुनीयम् , एम.एम.मल्लिनाथसूरि, बद्रीनारायणमिश्रः ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

दशमं पत्रम् : दर्शनम्

घटकम् १. - तर्कसंग्रहः (**संस्कृतमाध्यमेन**)।

घटकम् २. - वेदान्तसारः (**संस्कृतमाध्यमेन**) ।

घटकम् ३. - अर्थसंग्रहः (आरम्भतः परिसंख्यायाः दोषत्रयं यावत्) ।

घटकम् ४. - अर्थसंग्रहः(नामधेयमीमांसात उपसंहारपर्यन्तम्) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x10 = 10

(ख) पङ्क्त्येकं व्याख्यातुं पङ्क्तिद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x10 = 10

(ख) पङ्क्त्येकं व्याख्यातुं पङ्क्तिद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x10 = 10

(ख) पङ्क्त्येकं व्याख्यातुं पङ्क्तिद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x10 = 10

(ख) पङ्क्त्येकं व्याख्यातुं पङ्क्तिद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१.अर्थसंग्रहः , वाचस्पति उपाध्यायः, चौखम्बा ओरियान्टालिया ,

२.अर्थसंग्रहः, दयाशंकरशास्त्री,कानपुर ।

३.अर्थसंग्रहः, डा. कामेश्वरनाथमिश्रः , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी ।

४. वेदान्तसारः , गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः , वाराणसी ।

५. वेदान्तसारः , बदरीनाथशुक्लः , वाराणसी ।

६. वेदान्तसारः , डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी , डा.किरणलता क्षत्री , साहित्यभण्डार, मेरठ ।

एकादशं पत्रम् : धर्मतन्त्रागमः

घटकम् १. - मनुस्मृतिः (प्रथमोऽध्यायः) ।

घटकम् २. - मनुस्मृतिः(द्वितीयोऽध्यायः)(**संस्कृतमाध्यमेन) ।**

घटकम् ३. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः(व्यवहाराध्यायः-आरम्भतः दायभागपर्यन्तम्) ।

घटकम् ४. - याज्ञवल्क्यस्मृतिः(व्यवहाराध्यायः-सीमाविवादत अन्तपर्यन्तम्) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-घटकाश्रितः प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. मनुस्मृतिः , कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम् , हरगोविन्दशास्त्री , चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठानम् , दिल्ली ।

२. विशुद्धमनुस्मृतिः, डा. सुरेन्द्रकुमारः ।

३. मनुस्मृतिः, कुल्लुकभट्टविरचितं टीकासहितम् , शिवराज आचार्यः , विद्याभवनम् ,वाराणसी ।

४. याज्ञवल्क्यस्मृतिः ,मिताक्षराटीका,डा. गङ्गासागर राय ,चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम् , दिल्ली ।

वैकल्पिकविषयाः

द्वादशं पत्रम् : क. भारतीयदर्शनस्य इतिहासः

घटकम् १. - जैनबौद्धचार्वाकदर्शनं च (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - सांख्यं योगदर्शनं च

घटकम् ३. - न्यायः वैशेषिकदर्शनं च

घटकम् ४. - वेदान्तमीमांसादर्शनं च

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. भारतीय दर्शन , बलदेव उपाध्याय ।

२. भारतीय दर्शन का इतिहास, एस. एन. दासगुप्ता ।

३. भारतीय दर्शन की रूपरेखा , एम. हिरियन्ना ।

४. भारतीय दर्शन , उमेशमिश्रः ।

५. बौद्धदर्शनमीमांसा , बलदेव उपाध्याय ।

६. बौद्धदर्शन , राहुलसांकृत्यायन ।

७. History of Indian Logic ,सतीशचन्द्र आचार्य , कालिकता विश्वविद्यालय ।

द्वादशं पत्रम् : ख. वैदिकसाहित्यस्य इतिहासः

घटकम् १. -संहितानां परिचयः (**संस्कृतमाध्यमेन**) ।

घटकम् २. -ब्राह्मणारण्यकानां परिचयः ।

घटकम् ३. -उपनिषदां परिचयः ।

घटकम् ४.- वेदाङ्गानां परिचयः ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रितः प्रश्नः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति । अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला , चौखम्बा विद्याभवनम् ,वाराणसी ।

२. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।

३. वैदिक साहित्य का इतिहास , डा. कर्णसिंह , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

४. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।

५. वैदिकवाङ्मय का बृहद् इतिहास (खण्ड १-३) , पण्डित भगवद्दत्त , दिल्ली ।

द्वादशं पत्रम् : ग. अर्वाचीनसाहित्यम्

घटकम् १. -दयानन्ददिग्विजयम् (३-४ सर्गौ , महाकाव्यम्- मेधाव्रताचार्यः) **(संस्कृतमाध्यमेन) ।**

घटकम् २. -चौ.देवीलालः(खण्डकाव्यम् - पं.जगदीशचन्द्रशास्त्री) ।

घटकम् ३. -प्रेमपीयूषम् (नाटकम् - प्रो.राधावल्लभः त्रिपाठी) ।

घटकम् ४. -पद्मिनी (गद्यम् -पं.मोहनलालशर्मा पाण्डेयः) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-घटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१.दयानन्ददिग्विजयम् , मेधाव्रताचार्यः , गुरुकुल झज्जर ।

२. चौ. देवीलालः , प. जगदीशचन्द्रशास्त्री , राजीव मोहन गौतम प्रकाशन , सिरसा ।

३. पद्मिनी , प. मोहनलालशर्मा 'पाण्डेय' पाण्डेय प्रकाशन , जयपुर ।

४. प्रेमपीयूषम् , प्रो. राधावल्लभत्रिपाठी ,संस्कृतपरिषद् ,सागर विश्वविद्यालय , सागर ,१९७१।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

द्वितीयं सत्रम्

Semester : II

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks : 50)

Credits : 2

- **मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं प्रथमद्वितीयसत्रयोः अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां **संस्कृतमाध्यमेन** मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते । एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

(Established by State Legislature Act 9 of 2003)

" B " Grade Accredited by NAAC

SYLLABUS
M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

द्वितीयं सत्रम्

Open Elective Course

पत्रम् : गीता

(Credit - 02) Marks 30

घटकम् १ - गीतापरिचयः ।

घटकम् २ - गीतादर्शनम् ।

घटकम् ३ - श्रीमद्भगवद्गीता - चतुर्थोऽध्यायः ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **चत्वार** (4)अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकत्रयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **पञ्च संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **त्रयः प्रश्नाः समाधेयाः** ।

3x2 = 6

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x8 = 8

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं व्याख्यात्मकं प्रश्नं लेखितुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x8 = 8

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x4 = 8

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. श्रीमद्भगवद्गीता - गीताप्रैस , गोरखपुर ।

२. श्रीमद्भगवद्गीता , रामानुजभाष्य , गीताप्रैस गौरखपुर ।

३. श्रीमद्भगवद्गीता , साधकसंजीवनी टीका, स्वामी रामसुखदास जी , गीताप्रैस गोरखपुर ।

४. श्रीमद्भगवद्गीता , शांकरभाष्यम् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

Chaudhary Devi Lal University
Sirsa (Haryana)

Established by State Legislature Act 9 of 2003)

" B " Grade Accredited by NAAC

DEPARTMENT OF SANSKRIT

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

SEMESTER : III & IV

एम . ए . संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्) तृतीयचतुर्थसत्रात्मकम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

Duration : Two Years

Eligibility : Graduation

2017 Onwards

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

Total credits required : 100 -112 (One credit = 1 Hour)

Minimum attendance required : 75%

Open Elective : Minimum credit required : 10 – 12 (students of this dept. Will opt. for open elective from other department .

The continuous evoluation for theory and practical course shall be as under :

Component	Weightage (4 Credits)	Weightage (3 Credits)	Weightage (2 Credits)	Evaluation
Mid – trem Exam	20	15	10	Internal
Assignment	05	05	05	Internal
Class Attendance	05	05	05	Internal
End – trem Exam	70	50	30	External
Total	100	75	50	

Mid Trem Examination : From First II units : October 1 – 10 for odd Semester and March 1 – 10 for even Semester

The students must obiain at least 40 % marks in external examination .

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT (Final)

Semesters : III & IV

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

एम . ए . संस्कृतम् (द्वितीयं वर्षम्) तृतीयचतुर्थसत्रात्मकम्

चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण

योजना , पाठ्यक्रमः , पाठचर्या च

SCHEME SYLLABUS AND COURSES OF READING

- एम.ए. संस्कृत-कक्ष्यायाः द्वितीयवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वये (तृतीयसत्रे चतुर्थसत्रे च) विभक्तः वर्तते । तत्र प्रत्येकं सत्रे चत्वारः वर्गाः **(वर्गः (क) साहित्यम् , (ख) व्याकरणम् , (ग) दर्शनम् , (घ) वेदः**) सन्ति। येषु विद्यार्थी / परीक्षार्थी सत्रद्वयार्थं कमपि एकं वर्गं स्वीकर्तुं शक्नोति । प्रतिसत्रं प्रत्येकं वर्गे अध्ययनार्थं त्रीणि पत्राणि निर्धारितानि सन्ति । एतद्‌तिरिक्तं सर्वेषां चतुर्णां वर्गाणां छात्राणां कृते प्रतिसत्रं (तृतीयसत्रे चतुर्थसत्रे च) त्रीणि अनिवार्यपत्राणि निर्धारितानि वर्तन्ते । इत्थं तृतीयसत्रे चतुर्थसत्रे च प्रत्येकं वर्गे षट् (3+3 = 6) पत्राणि निर्धारितानि सन्ति ।
- **मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- चतुर्थसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं तृतीयचतुर्थसत्रयोः वैकल्पिकवर्गानुसारेण अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां **संस्कृतमाध्यमेन** मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते । एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

- प्रत्येकं लिखितपत्राय सप्ततिः (70)अङ्काः विद्यन्ते । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं त्रिंशत् (30)अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -

  (i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 20 अङ्काः

  (ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः

  (iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः

- **लिखितपरीक्षायाः माध्यमः** : **संस्कृतमाध्यमः** (पाठ्यक्रमे निर्दिष्टघटकानाम्)

  : **संस्कृत** / हिन्दी / आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन (पाठ्यक्रमे अनिर्दिष्टघटकानाम्)

- **परीक्षासमयः** : लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।

- **Open Elective :** तृतीयसत्रे चयनाधारितश्रेयोदानपद्धत्यानुसारेण संस्कृतेतरछात्रेभ्यः एकं वैकल्पिकं पत्रं वर्तते । एतदर्थं लिखितपरीक्षार्थं सप्ततिः (70) अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय निर्धारिताः सन्ति । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं त्रिंशत् (30) अङ्काः आन्तरिकमूल्याङ्कनाय अधोनिर्दिष्टरूपेण निर्धारिताः -

  (i) प्रतिपत्रम् एका परीक्षा संगोष्ठी वा : 20 अङ्काः

  (ii) एका कक्ष्यापरीक्षा : 05 अङ्काः

  (iii) कक्ष्यायाम् उपस्थितिः : 05 अङ्काः

- **लिखितपरीक्षायाः माध्यमः** : हिन्दी / आङ्गल/संस्कृतभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन

- **परीक्षासमयः** : लिखितपत्राणां परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति ।

तृतीयं सत्रम्

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

s.no	core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	त्रयोदशं पत्रम्	पालिभाषा प्राकृतभाषा च	4	70	30	100
2	चतुर्दशं पत्रम्	निबन्धानुवादरचना	4	70	30	100
3	पञ्चदशं पत्रम्	नीतिसाहित्यम्	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

क. प्रथमः वर्गः- साहित्यम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	षोडशं पत्रम्	पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यं च	4	70	30	100
2	सप्तदशं पत्रम्	नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च	4	70	30	100
3	अष्टादशं पत्रम्	काव्यशास्त्रम्	4	70	30	100

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	षोडशं पत्रम्	व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च	4	70	30	100
2	सप्तदशं पत्रम्	सिद्धान्तकौमुदी -१	4	70	30	100
3	अष्टादशं पत्रम्	सिद्धान्तकौमुदी -२	4	70	30	100

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**षोडशं पत्रम्**	**सांख्यदर्शनं योगदर्शनं च**	4	70	30	100
2	**सप्तदशं पत्रम्**	**न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च**	4	70	30	100
3	**अष्टादशं पत्रम्**	**वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च**	4	70	30	100

घ. चतुर्थः वर्गः - वेदः

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**षोडशं पत्रम्**	**ऋक्संहिता यजुः संहिता च**	4	70	30	100
2	**सप्तदशं पत्रम्**	**ब्राह्मणसाहित्यम्**	4	70	30	100
3	**अष्टादशं पत्रम्**	**कल्पसाहित्यम् ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च**	4	70	30	100

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

तृतीयं सत्रम्

Open Elective Course

Semester : III

s.no.	Open Elective	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	द्वितीयं पत्रम्	धर्मदर्शनं संस्कृतिश्च	4	70	30	100

चतुर्थं सत्रम्

अनिवार्यपाठ्यक्रमः

s.no	core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**एकोनविंशं पत्रम्**	**रामायणं महाभारतं पुराणानि अर्थशास्त्रं च**	4	70	30	100
2	**विंशं पत्रम्**	**भारतीयपुरालिपिशास्त्रम् अभिलेखाश्च**	4	70	30	100
3	**एकविंशं पत्रम्**	**सर्वदर्शनसङ्ग्रहः**	4	70	30	100

वैकल्पिकपाठ्यक्रमः

क. प्रथमः वर्गः- साहित्यम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**द्वाविंशं पत्रम्**	**पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यं च**	4	70	30	100
2	**त्रयोविंशं पत्रम्**	**नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च**	4	70	30	100
3	**चतुर्विंशं पत्रम्**	**काव्यशास्त्रम्**	4	70	30	100

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**द्वाविंशं पत्रम्**	**व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च**	4	70	30	100
2	**त्रयोविंशं पत्रम्**	**सिद्धान्तकौमुदी -१**	4	70	30	100
3	**चतुर्विंशं पत्रम्**	**सिद्धान्तकौमुदी -२**	4	70	30	100

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**द्वाविंशं पत्रम्**	**सांख्यदर्शनं योगदर्शनं च**	4	70	30	100
2	**त्रयोविंशं पत्रम्**	**न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च**	4	70	30	100
3	**चतुर्विंशं पत्रम्**	**वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च**	4	70	30	100

घ. चतुर्थः वर्गः - वेदः

s.no	e.core	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**द्वाविंशं पत्रम्**	**सामसंहिता अथर्वसंहिता च**	4	70	30	100
2	**त्रयोविंशं पत्रम्**	**आरण्यकोपनिषत्साहित्यम्**	4	70	30	100
3	**चतुर्विंशं पत्रम्**	**वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराः वैदिकव्याकरणञ्च**	4	70	30	100

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

चतुर्थं सत्रम्

Semester : IV

s.no.	Paper name	credits	theory	Internal	Total Marks
1	**मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce)	2	50	-	50

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

तृतीयं सत्रम्

अनिवार्यवर्गः

त्रयोदशं पत्रम् : पालिभाषा प्राकृतभाषा च

घटकम् १. -पालिप्रवेशिका -व्याकरणम् (**संस्कृतमाध्यमेन**)

क. वर्णपरिचयः, सन्धिः,कृत्-तद्धित्-स्त्रीप्रत्ययाः समासः ,कारकम् ।

ख. शब्दरूपाणि -बुद्ध,मुनि,अग्गि,भिक्खु,राया,अत्ता,अप्पा,पिता,कन्या,इत्थी,माता।

ग. धातुरूपाणि - भू,गम,पठ, ठा,दिस्स,कर,दा,पुच्छ,कथ,सक्ख

(लट्-लोट्-लृट्-लङ्-विधिलिङ् लकारेषु)।

घटकम् २. -पालिप्रवेशिका- साहित्यसंकलनम् ।

घटकम् ३. - प्राकृतप्रवेशिका-व्याकरणम् (**संस्कृतमाध्यमेन**)

क. वर्णपरिचयः, सन्धिः,कृत्-तद्धित्-स्त्रीप्रत्ययाः समासः ,कारकम् ।

ख.शब्दरूपाणि- वच्छ,देव,गिरि,मुणी,तरु, गुरु, पिऊ(पियर),राय, माला,लता, बुद्धि धेणु,सव्व, युष्मद् ,अस्मद् ,अप्पा(आत्मन्)।

ग. धातुरूपाणि - ही(भू),पच,अस्,कृ(कर),हस,दिस्स,भण,गम(गच्छ),पुच्छ, कथ, ठा, दह। (लट्-लोट्-लृट्-लङ्-विधिलिङ् लकारेषु)।

घटकम् ४. -प्राकृतप्रवेशिका- साहित्यसंकलनम् ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) शब्दरूपद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2 = 4

(ख)धातुरूपद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टधातुभ्यः धातुचतुष्टयं प्रदास्यते ।

(निर्दिष्टलकारेषु एकः लकारः) 2x2 = 4

(ग) सन्धिद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1 = 2

(घ) तद्धितप्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1 =2

(ङ) समासद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

(च) कृत्प्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

(छ) स्त्रीप्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयस्य संस्कृतेन अनुवादार्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते ।

5x2 =10

(ख) एकस्य पद्यांशस्य संस्कृतेन अनुवादार्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयं प्रदास्यते 5x1 =5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) शब्दरूपद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टशब्देभ्यः शब्दचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2 = 4

(ख)धातुरूपद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टधातुभ्यः धातुचतुष्टयं प्रदास्यते ।

(निर्दिष्टलकारेषु एकः लकारः) 2x2 = 4

(ग) सन्धिद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1 = 2

(घ) तद्धितप्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1 =2

(ङ) समासद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

(च) कृत्प्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

(छ) स्त्रीप्रत्ययद्वयं समाधातुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः पदचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x1/2 =1

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयस्य संस्कृतेन अनुवादार्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते ।

2x5 =10

(ख) एकस्य पद्यांशस्य संस्कृतेन अनुवादार्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पद्यांशद्वयं प्रदास्यते ।

5x1 =5

अनुशंसितग्रन्थाः -

१.पालिसंग्रह , डा.पी.वी.बापट, साहित्य अकादमी ,नई दिल्ली ।

२. पालिमहाव्याकरण , भिक्षु जगदीश कश्यप ,मोतिलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

३. कच्चायनव्याकरण , एस.एन.तिवारी, ताराबुक एजेन्सी, कमच्छा , वाराणसी।

४. बालावतार , (पालिव्याकरण)द्वारिकादास शास्त्री, वाराणसी, दिल्ली ।

५. पालिसाहित्य का इतिहास , भरतसिंह उपाध्याय , हिन्दीसाहित्य सम्मेलन , प्रयाग ।

६. पालिसाहित्य का इतिहास , कोमलचन्द्र जैन , वाराणसी ।

७. पालिसाहित्य का इतिहास , पं. राहूल सांकृत्यायन ।

८. पालिप्पदीपिका , वीरेन्द्रकुमार , वागाम्भृणी, पिंजौर ।

९. हिस्ट्री ऑफ् पालि लिटरेचर (वाल्यूम् -२) , एम. विण्टरनित्स ।

१०.प्राकृतप्रवेशिका , भाग -१ , आल्फ्रेड सी. वूल्नर (बनारसीदास जैन कृत हिन्दी अनुवाद) ।

११.अभिनव प्राकृतव्याकरण, नेमिचन्द् शास्त्री , वाराणसी , १९६३ ।

१२. प्राकृतप्रकाश , वररुचि , सम्पा. कोवेल, कलकता ,१९३२ ।

१३. प्राकृत साहित्य का इतिहास , जगदीशचन्द्र जैन , वाराणसी ।

१४.प्राकृत साहित्य और उसका आलोचनात्मक इतिहास , नेमिचन्दशास्त्री ।

१५.प्राकृत ग्रामर , पी. एल. वैद्य , पूना , १९५८ ।

१६.प्राकृत व्याकरण , हेमचन्द्र- कृत सिद्धहेमशब्दानुशासन के आठवें अध्याय का हिन्दी अनुवाद , प्रो. डॉ. के. वा. आप्टे , (चौखम्बा संस्कृत भारती ,८)।

चतुर्दशं पत्रम् : निबन्धानुवादरचना

घटकम् १. - अपठितगद्यानुवादः

घटकम् २. - अपठितपद्यानुवादः

घटकम् ३. - निबन्धरचना (वेद-व्याकरण-साहित्य-संस्कृतिविषयकाः निबन्धाः केवलम्)

(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - शब्दरूपाणि धातुरूपाणि च (प्रौढरचनानुवादकौमुद्या अनुसारम्) (**संस्कृतमाध्यमेन)**

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) अपठितगद्यांशद्वयस्य संस्कृतभाषायां अनुवादार्थं गद्यांशचतुष्टयं हिन्दीभाषायां प्रदास्यते ।

2x5 = 10

(ख) एकस्य अपठितगद्यांशस्य हिन्दीभाषायां अनुवादार्थं गद्यांशद्वयं संस्कृतभाषायां प्रदास्यते।

1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

अपठितपद्यांशत्रयं हिन्दीभाषायाम् अनुवादार्थं पञ्च पद्यानि संस्कृतभाषायां प्रदास्यन्ते।

3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः पञ्चविषयाः प्रदास्यन्ते 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पञ्चशब्दरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टपदेभ्यः दशशब्दाः प्रदास्यन्ते । 5x1 =5

(ख) दशधातुरूपाणि लेखितुं यथानिर्दिष्टधातुभ्यः पञ्चदशधातवः प्रदास्यन्ते । 10x1 =10

अनुशंसितग्रन्थाः

१.संस्कृतशिक्षण सरणी , आचार्य राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन , दिल्ली ।

२. प्रौढरचनानुवादकौमुदी ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।

३. रचनानुवादकौमुदी, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।

४. प्रौढनिबन्धसौरभम् , पं. विश्वनाथ मिश्र , हंसा प्रकाशन ,जयपुर ।

५. निबन्धशतकम् , ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।

६. संस्कृतव्यवहार -वाक्यावलिः डा. अमिता आर्या ।

७. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।

८. द्वितीया दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।

पञ्चदशं पत्रम् : नीतिसाहित्यम्

घटकम् १.-नीतिशतकम् -भर्तृहरिः (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २.-विदुरनीतिः(१-२ अध्यायौ) ।

घटकम् ३.-श्रीमद्भगवद्गीता अध्यायः - २ (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४.-श्रीमद्भगवद्गीता अध्यायः - १५,१८ ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

श्लोकत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चश्लोकाः प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

श्लोकत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चश्लोकाः प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यन्ते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. नीतिशतकम् , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

२. नीतिशतकम् , बिन्दू कुमारी ।

३. विदुरनीति , गीताप्रैस गोरखपुर ।

४. विदुरनीति , गुञ्जेशवर चौधरी , चौखम्बा सुरभारती प्रतिष्ठानम् ।

५. श्रीमद्भगवद्गीता , गीताप्रैस गोरखपुर ।

६. श्रीमद्भगवद्गीता , रामानुजभाष्य , गीताप्रैस गौरखपुर ।

७. श्रीमद्भगवद्गीता , साधकसंजीवनी टीका, स्वामी रामसुखदास जी , गीताप्रैस गोरखपुर ।

८. श्रीमद्भगवद्गीता , शांकरभाष्यम् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

तृतीयं सत्रम् (वैकल्पिकवर्गः)

क. प्रथमः वर्गः- साहित्यम्

षोडशं पत्रम् :पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च

घटकम् १. - रघुवंशम् (प्रथमः सर्गः) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - रघुवंशम् (चतुर्दश सर्गः) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. - कादम्बरी (कथामुखम्)

घटकम् ४. - कादम्बरी (महाश्वेतावृत्तान्तः)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने

अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।**

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एक आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. रघुवंशम् , डा. कृष्णमणि त्रिपाठी , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

२. रघुवंशम् ,पं. ज्वालाप्रसादमिश्र , श्रीवेङ्कटेश्वर प्रैस , बंबई ।

३. रघुवंशम्, मल्लीनाथसंजीविनीसमेतम् ,काशीनाथ पाण्डुरङ परब , निर्णयसागर प्रैस ,मुम्बई ।

४. कादम्बरी , आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

५. कादम्बरी(कथामुखम्) - पं. तारिणीश झा , रामनारायणलाल वेणीमाधव ।

६. कादम्बरी (कथामुखम्) डा. समीर , चौखम्बा प्रकाशनम् , वाराणसी ।

७. कादम्बरी , भट्ट मथुरानाथ शास्त्री , निर्णय सागर प्रैस , बम्बई ।

८. कादम्बरी ,(कथामुखम्) रतिनाथ शास्त्री , मोतिलाल बनारसीदास ।

सप्तदशं पत्रम् : नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च

घटकम् १. - मृच्छकटिकम् (१-५ अङ्कपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - मृच्छकटिकम् (६-१०अङ्कपर्यन्तम्)

घटकम् ३. - रत्नावली **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - नाट्यशास्त्रम् (१-२ अध्यायौ)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2= 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) प्रश्नत्रयं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. मृच्छकटिकम् ,डा. श्रीनिवासशास्त्री, साहित्यभण्डार ,मेरठ ।

२. मृच्छकटिकम् , विश्वनाथ शर्मा , हंसा प्रकाशन , जयपुर ।

३. मृच्छकटिकम् (पृथ्वीधर कृता टीका) , निर्णय सागर प्रैस , बम्बई ।

४. रत्नावली ,पं. परमेश्वरदीन पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी ।

५. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. सत्यप्रकाश शर्मा ,चौखम्बा प्रकाशनम् ,वाराणसी ।

६. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. पारसनाथ द्विवेदी , विनोद पुस्तक मन्दिर , आगरा ।

७. भरतनाट्यशास्त्रम् , डा. ब्रजमोहन चतुर्वेदी , आर्य बुक डिपो , नई दिल्ली ।

८. नाट्यशास्त्रम् ,व्याख्याकार : भोलानाथ व्यास ।

अष्टादशं पत्रम् : काव्यशास्त्रम्

घटकम् १. - काव्यप्रकाशः (१-३ उल्लासपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - काव्यप्रकाशः (४-रसध्वनिः,५-गुणीभूतव्यङ्ग्यभेदाः,६,७-रसदोषाः)

घटकम् ३.- काव्यप्रकाशः (८, ९, १०-उपमा, उत्प्रेक्षा, अपह्नुतिः,अर्थान्तरन्यासः,रूपकम्, समासोक्तिः,विशेषोक्तिः,निदर्शना,विभावना, दृष्टान्तः,सङ्करः, संसृष्टिः -अलङ्काराणां लक्षणानि उदाहरणानि च) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - ध्वन्यालोकः(प्रथमोद्योतः)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

अलङ्कारत्रयं सोदाहरणं परिभाषितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चालङ्काराः प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. काव्यप्रकाशः , रामसागर त्रिपाठी, मोतीलाल बनारसीदास , ।

२. काव्यप्रकाशः , आचार्य विश्वेश्वर , चौखम्बा प्रकाशनम् ,वाराणसी ।

३. काव्यप्रकाशः, श्रीनिवासशास्त्री, साहित्यभण्डार मेरठ ।

४. काव्यप्रकाशः,श्रीनिवास शर्मा , भारतीय विद्या प्रकाशन ,दिल्ली ।

५. ध्वन्यालोकः , आचार्य विश्वेश्वर , चौखम्बा प्रकाशनम् ,वाराणसी ।

६. ध्वन्यालोकः , लोकमणि दाहाल , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

७ ध्वन्यालोकः, कृष्णकुमार, साहित्यभण्डार , मेरठ ।

८. ध्वन्यालोकः , कृष्णचन्द्र द्विवेदी , हंसा प्रकाशन , जयपुर ।

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

षोडशं पत्रम् : व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च

घटकम् १. - शाकटायनः ,आपिशलिः , काशकृत्स्नः, व्याडिः , पाणिनिः कात्यायनः ,पतञ्जलिः, भर्तृहरिः , कैय्यटः, कौण्डभट्टः, नागेशभट्टः।

घटकम् २. - अष्टाध्यायी - प्रथमःपादः(परिभाषासूत्राणि)काशिकानुसारं सूत्राणां व्याख्या। **(संस्कृतमाध्यमेन)** ।

घटकम् ३. -महाभाष्यम् (पस्पशाह्निकम्)**(संस्कृतमाध्यमेन)** ।

घटकम् ४. -पाणिनीयशिक्षा ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयार्थं यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्यः वैयाकरणद्वयं प्रदास्यते ।

1x10 = 10

(ख)एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यपरिचयार्थं यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्यः वैयाकरणद्वयं प्रदास्यते ।

1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) वार्तिकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१.संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली सोनीपत ।

२. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।

३. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।

४. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन , रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाउस , वाराणसी ।

५. अष्टाध्यायी(भाष्य) प्रथमावृत्ति (प्रथम भाग) , पं. ब्रह्मदत्त जिज्ञासु , रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली सोनीपत ।

६. अष्टाध्यायी- काशिकावृत्तिः (प्रथमाध्यायः) ,वेदपाल विद्याभास्कर , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

७. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-१) , वेदव्रत , हरियाणा साहित्य संस्थान , गुरुकुल झज्जर ,१९२२ ।

८. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट ,रेवली , सोनीपत ।

९. व्याकरणमहाभाष्यम् , मथुरानाथमिश्रः , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

१०.पाणिनीयशिक्षा , श्रीनारायण मिश्र , गोकुलदास संस्कृत ग्रन्थमाला ।

११.पाणिनीयशिक्षा , गोस्वामी प्रह्लादगिरि वेदान्तकेशरी , चौखम्बा , वाराणसी ।

सप्तदशं पत्रम् : सिद्धान्तकौमुदी -१

घटकम् १. - संज्ञा-परिभाषाप्रकरणम् **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -सन्धिप्रकरणम्

घटकम् ३. -अजन्तप्रकरणम् **(संस्कृतमाध्यमेन)**

१. अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्

२. अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्

३. अजन्तनंपुसकलिङ्गप्रकरणम्

घटकम् ४. -हलन्तप्रकरणम्

१. अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्

२. अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्

३. अजन्तनंपुसकलिङ्गप्रकरणम्

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम--तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 =10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 =15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 =10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 =10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य रूपसिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 =10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।

३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः) , विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः , विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः , श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम् , शृंगेरी ।

४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -१ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

अष्टादशं पत्रम् : सिद्धान्तकौमुदी -२

घटकम् १. -पूर्वकृदन्तप्रकरणम् **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -उत्तरकृदन्तप्रकरणम् **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. -तद्धितप्रकरणम् - अपत्याधिकारतः छयद्विधिपर्यन्तम् ।

घटकम् ४. -तद्धितप्रकरणम् -आर्हीयप्रकरणतः स्वार्थिकपर्यन्तम् ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।

३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः) , विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः , विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः , श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम् , शृंगेरी ।

४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -४ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

षोडशं पत्रम् : सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च

घटकम् १. - योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं समाधिपादः । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं साधनपादः ।

घटकम् ३. - सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः १-४१ सूत्राणि) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः ४२-८२ सूत्राणि)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यन्ते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यन्ते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यन्ते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यन्ते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. पातञ्जलयोगदर्शनम् , सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् ,वाराणसी ,१९९३।

२. पातञ्जलयोगदर्शनम्, स्वामी हरिहरान्द ' आरण्यक ' , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

३. पातञ्जलयोगदर्शनम् , ब्रह्मलीन मुनि ,चौखम्बा , वाराणसी ।

४. योगदर्शनम् , डा. सत्यपति जी परिव्राजक , दर्शन योग महाविद्यालय, रोजड ,गुजरात ।

५. योगसूत्रम् , रमाशङ्कर त्रिपाठी ,कृष्णदास अकादमी , १९८५ ।

६.सांख्यसूत्रम् , रामशंकर भट्टाचार्य , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

सप्तदशं पत्रम् : न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च

घटकम् १. - न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (प्रत्यक्षखण्डः) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - न्यायसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः प्रथमाह्निकः)

घटकम् ३. - प्रशस्तपादभाष्यम् (प्रारम्भतः शब्दनिरूपणं यावत्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - प्रशस्तपादभाष्यम् (बुद्धिनिरूपणतः संस्कारनिरूपणं यावत्)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यन्ते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली ,कृष्णवल्लभाचार्य , चौखम्बा संस्कृत संस्थानम् , वाराणसी ।

२. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली ,गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी

३. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, (प्रत्यक्षखण्डः) धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली

४. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , दयाशंकरशास्त्री, सुरभारती प्रकाशनम् , कानपुर ।

५. न्यायदर्शनम् , सच्चिदानन्दमिश्र , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

६. न्यायदर्शनम् , अनन्तलाल ठक्कुर ,विद्यापीठ प्रकाशन , दरभंगा , बिहार ।

७. प्रशस्तपादभाष्यम् ,न्यायकन्दलीसहितम् , दुर्गाधर झा , सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालय,वाराणसी

८. प्रशस्तपादभाष्यम् ,श्रीनिवास शास्त्री , साहित्यभण्डार ,मेरठ ।

अष्टादशं पत्रम् : वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च

घटकम् १. -ब्रह्मसूत्रम् , चतुः सूत्री , शाङ्करभाष्य-भामतीसहिता (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -वेदान्तपरिभाषा (प्रत्यक्षपरिच्छेदः) (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३.-जैमिनीयसूत्रम् ,शाबरभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः,तर्कपादः १-१० सूत्राणि)

घटकम् ४.-जैमिनीयसूत्रम्,शाबरभाष्यसहितम्(प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः, तर्कपादः११- ३२सूत्राणि)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क)एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x10 =10

(ख) एकं सूत्रं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयं प्रदास्यते । 1x5 =5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 =15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. ब्रह्मसूत्रम् ,चतुः सूत्री , शांकरभाष्यसहितम् , कामेश्वरनाथमिश्रः ।

२. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् , भामतीसहिता , स्वामी योगीन्द्रानन्द ,षड्दर्शन प्रकाशन , वाराणसी ।

३. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् , स्वामी सत्यानन्द सररस्वती , सत्यानन्दीदीपिकासहितम् , गोविन्दमठ , वाराणसी , १९७८ ।

४ वेदान्तपरिभाषा ,रामकृष्णाध्वरी , राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम् , नव देहली ।

५. वेदान्तपरिभाषा , विश्वनाथ धिताल , श्रीदक्षिणामूर्तिमठ , वाराणसी ।

६. वेदान्तपरिभाषा , जीवानन्द विद्यासागर भट्टाचार्य , सिद्धेश्वर यन्त्रालय , कोलकाता ।

७. मीमांसादर्शन , श्रीरामशर्मा आचार्य , माता भगवती देवी शर्मा , युग निर्माण योजना विस्तार ट्रस्ट गायत्री तपोभूमी , मथुरा , २०१० ।

८. पूर्वमीमांसादर्शनम् , सम्पादक – महादेव शास्त्री , Government Branch Press , Mysore .

घ. चतुर्थः वर्गः - वेदः

षोडशं पत्रम् : ऋक्संहिता यजुः संहिता च

घटकम् १. -ऋक्संहिता- अग्निः(१.१९) , ब्रह्मणस्पतिः(२.२३), मित्र (३.२३),बृहस्पतिः(४.५०) , पूषन् (६.५३) संगठनम् (१०.१९१)।

घटकम् २. -ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका - ईश्वरविषयः, वेदोत्पत्तिः , वेदानां नित्यत्वविचारः , वेदविषयविचारः, देवताविचारः । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. यजुर्वेदसंहिता (प्रथमोऽध्यायः) उव्वटमहीधरदयानन्दस्य च भाष्यस्य तुलनात्मकमध्ययनम् ।

घटकम् ४. --यजुर्वेदसंहिता -३४,३६ अध्यायौ दयानन्दभाष्यसहितम् (**संस्कृतमाध्यमेन) ।**

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चमन्त्राः प्रदास्यन्ते 3x5 =15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चमन्त्राः प्रदास्यन्ते 3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. सायणकृतम् ऋग्वेदभाष्यम् ।

२. ऋग्वेद का सुबोध भाष्य , पं. श्रीपाद दामोदर सातवलेकर , पारडी ।

३. वैदिक व्याख्याविवेचन , डा. राम गोपाल , नैशनल पब्लिशिंग हाऊस , नई दिल्ली ।

४. उव्वटमहीधरकृत शुक्लयजुर्वेदभाष्य , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

५. यजुर्वेदभाष्य , स्वामी दयानन्दसरस्वती , सम्पादक- ब्रह्मदत्त जिज्ञासु , रामलाल कपूर ट्रस्ट ।

६. वेदभाष्यकारों की वेदार्थ प्रक्रियाएँ , डॉ. रामनाथ वेदालङ्कार ।

७. ऋक्सूक्तसंग्रह , कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

८. ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका - स्वामी दयानन्द सरस्वती, आर्ष प्रचार ट्रस्ट ,दिल्ली ।

सप्तदशं पत्रम् : ब्राह्मणसाहित्यम्

घटकम् -१. ऐतरेयब्राह्मणम् (अध्यायः-३४) । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् -२. ऐतरेयब्राह्मणम् (अध्यायः-३५) ।

घटकम् -३. शतपथब्राह्मणम्(काण्डः-१,अध्यायः-८, ब्राह्मणम्- १-२,मनुमत्स्याख्यानम्) ।

घटकम् -४. शतपथब्राह्मणम् , काण्डः - ५ (चरकसौत्रामणी) **(संस्कृतमाध्यमेन) ।**

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चमन्त्राः प्रदास्यन्ते । 3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. ऐतरेयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) , डा. सुधाकर मालवीय , तारा प्रिंटिग वर्क्स , वाराणसी ।

२. ऐतरेयालोचनम् , सत्यव्रत सामश्रमी ।

३. ए. वी. कीथ ,द ऋग्वैदिक ब्राह्मणाज् ।

४. शतपथब्राह्मण , सम्पादक – गंगाप्रसाद उपाध्याय (भाग १ से ३) ।

५. शतपथब्राह्मण (सायणभाष्यसहितम्) , नाग प्रकाशन , दिल्ली ।

६. शतपथब्राह्मण : एक सांस्कृतिक अध्ययन , उर्मिला देवी शर्मा , मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स ,नई दिल्ली ।

७. Martin Haug , The Aitareya Brahmana of the Regveda , Bhartiya publising House ,1976 .

अष्टादशं पत्रम् : कल्पसाहित्यम् ऋक्प्रातिशाख्यं छन्दांसि च

घटकम् १. -कात्यायनश्रौतसूत्रम्-अध्यायः २, कण्डिका १-४ (दर्शपौर्णमासः) । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -पारस्करगृह्यसूत्रं हरिहर-गदाधर-कर्क-भाष्यानुसारेण (प्रथमः काण्डः) ।

घटकम् ३. - शौनकः ,ऋक्प्रातिशाख्यम् - प्रथमं पटलम् ।

घटकम् ४. - वैदिकछन्दसां ज्ञानम् - प्रमुखवैदिकच्छन्दांसि (ऋक्प्रातिशाख्यानुसारेण) ।

(संस्कृतमाध्यमेन)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।**

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

त्रयाणां छन्दसां सलक्षणं सोदाहरणं च व्याख्यानाय पञ्चछन्दांसि प्रदास्यन्ते 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. कात्यायनश्रौतसूत्रम् , विद्याधरशर्मा -कृत सरलावृत्ति ,अच्युत ग्रन्थमाला , वाराणसी ।

२. कात्यायनश्रौतसूत्रम् (भाग १-२) ,नित्यानन्द पन्त , गोपालशास्त्री नेने , चौखम्वा संस्कृत सीरिज, वाराणसी ।

३. कात्यायनश्रौतसूत्रम् , कर्कभाष्य , डा. बेवर , चौखम्वा संस्कृत सीरिज , वाराणसी ।

४. पारस्करगृह्यसूत्रम् , खेमराज श्रीकृष्णदास , बाम्बे ।

५. पारस्करगृह्यसूत्र , (हरिहरभाष्यसहित) , डॉ. हरिदत्त शास्त्री , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

६. पारस्करगृह्यसूत्र , (हरिहर-गदाधर-भाष्यसहित) , डॉ. जगदीशचन्द्र , चौखम्वा संस्कृत सीरिज , वाराणसी ।

७. ऋक्प्रातिशाख्यम् , मङ्गलदेव शास्त्री , चौखम्बा ,वाराणसी ।

८. ऋक्प्रातिशाख्यम् , (उव्वटकृतभाष्यसहितम्) , वीरेन्द्रकुमार वर्मा , चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम् , वाराणसी ।

९. ऋक्प्रातिशाख्यम् , डॉ. ब्रजबिहारी चौबे , (पटल १-४) , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

१०.ऋग्वेदप्रातिशाख्य : एक परिशीलन , डॉ. वीरेन्द्रकुमार वर्मा , काशी हिन्दू विश्वविद्यालय , वाराणसी ।

११.वैदिकछन्दोमीमांसा , पं. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , सोनीपत ।१२. छन्दशास्त्रम् , पिंगल , हलायुधभट्टकृत मृतसंजीवनी व्याख्या एवं वृतिसहित ,चौखम्बा ओरियान्टालिया , वाराणसी ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

(Established by State Legislature Act 9 of 2003)

" B " Grade Accredited by NAAC

SYLLABUS
M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

तृतीयं सत्रम्

Open Elective Course

पत्रम् : धर्मदर्शनं संस्कृतिश्च

(Credit - 04) **Marks - 70**

घटकम् १ - वेदाः - शिवसंकल्पसूक्तम् (यजु. ३४.१-६), संगठनसूक्तम् (१०.१९) ।

घटकम् २ - उपनिषद् - ईशोपनिषद् ।

घटकम् ३ - रामायणम् - दार्शनिकं सांस्कृतिकं धार्मिकम् अध्ययनम् ।

घटकम् ४ - महाभारतम् - दार्शनिकं सांस्कृतिकं धार्मिकम् अध्ययनम् ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च** (5)अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकत्रयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5= 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. चतुर्थः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः -

१. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद् ।

२. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

३. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तांलकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली ।

३. महाभारत , Critical Edition , BORI ,Poona ।

४. महाभारत , गीताप्रैस ,गोरखपुर ।

५. महाभारत , नीलकण्ठ टीका सहित , Chirtasala Press , Poona ,1929-33

६. रामायणम् , हिन्दी टीका सहित , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

७. रामायणम् , लक्ष्मी वेङ्कटेश्वर प्रैस , Bomboy ।

८. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला , चौखम्बा विद्याभवनम् ,वाराणसी ।

९. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।

१०.संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS
M.A. IN SANSKRIT
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

चतुर्थं सत्रम्

अनिवार्यवर्गः

एकोनविंशं पत्रम् : रामायणं महाभारतं पुराणानि अर्थशास्त्रञ्च

घटकम् १.-रामायणम् - सामान्यपरिचयः ।(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २.-महाभारतम् - सामान्यपरिचयः ।(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३.-पुराणानि - सामान्यपरिचयः ।

घटकम् ४.-अर्थशास्त्रम् - सामान्यपरिचयः ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेया अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं परिचयात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं परिचयात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं परिचयात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. कौटिल्य अर्थशास्त्र , वाचस्पति गैरोला , वाराणसी ।

२. कौटिल्य अर्थशास्त्र , संस्कृतटीकासहित , टी.गणपति शास्त्री , त्रिवेन्द्रम् ।

३. महाभारत , Critical Edition , BORI ,Poona ।

४. महाभारत , गीताप्रैस ,गोरखपुर ।

५. महाभारत , नीलकण्ठ टीका सहित , Chirtasala Press , Poona ,1929-33

६. रामायणम् , हिन्दी टीका सहित , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

७. रामायणम् , लक्ष्मी वेङ्कटेशवर प्रैस , Bomboy ।

८. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , वाचस्पति गैरोला , चौखम्बा विद्याभवनम् वाराणसी ।

९. संस्कृतसाहित्य का इतिहास , उमाशङ्करऋषिः ।

१०. संस्कृत साहित्य का समीक्षात्मक इतिहास, डा. कपिलदेव द्विवेदी ।

विंशं पत्रम् : भारतीयपुरालिपिशास्त्रम् अभिलेखाश्च

घटकम् १. -पुरालिपिशास्त्रम् - (**संस्कृतमाध्यमेन**)

- भारते लेखनकलायाः प्राचीनता ।
- प्राचीनभारते लिपयः तासाम् उत्पत्तिः विकासश्च ।
- लेखनसामग्री पुस्तकालयः संग्रहालयश्च ।
- लेखनव्यवसायः उत्कीर्णनव्यवसायश्च ।
- प्रसिद्धेषु ग्रन्थेषु प्रयुक्तानि लेखकस्य लक्षणानि ।
- लिप्याभ्यासः - ब्राह्मी-शारदा-ग्रन्थलिपेश्च वर्णमालायाः अभ्यासः।
- लिप्यन्तरीकरणम् -१.देवनागरीतः रोमन् लिप्याम् ।

  २.रोमन् लिपितः देवनागर्याम्

घटकम् २. -अभिलेखानां सामान्यपरिचयः- (**संस्कृतमाध्यमेन**)

- भारते अभिलेखानामध्ययनस्य आवश्यकता महत्त्वञ्च ।
- अभिलेखानामध्ययनस्य इतिहासः।
- अभिलेखानां वर्गीकरणम् ।
- अभिलेखेषु संवत् -विक्रम-शक-गुप्त-हर्षादि ।

घटकम् ३. -अभिलेखाः - १

क. अशोकस्य अभिलेखाः ।

ख. मौर्योत्तरकालीनाभिलेखाः।

घटकम् ४. -२.अभिलेखाः- २

क. गुप्तकालीनाभिलेखाः।

ख. गुप्तोत्तरकालीनाभिलेखाः।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेया अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क)एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः विषयद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

(ख)एकस्याः लिप्याः वर्णमालायाः लेखनम् (निर्दिष्टलिपिषु) 1x5 = 5

(ग) देवनागरीतः रोमन् लिप्यां लिप्यन्तरीकरणम् 1x2 = 2

(घ) रोमन् लिपितः देवनागर्यां लिप्यन्तरीकरणम् 1x3 = 3

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते ।

1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

अभिलेखानां परिचयात्मकं एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टविषयेभ्यः निबन्धद्वयं प्रदास्यते ।

1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१.अशोक कालीन धार्मिक अभिलेख ,ओझा गौरीशंकर , भारतीय कला प्रकाशन , दिल्ली ।

२.अशोक के अभिलेख , पाण्डेय राजबली , मुंशीराम मनोहरलाल , दिल्ली ।

३. अशोक और मौर्यसाम्राज्य का पतन ,रोमिला थापर , DR. चौधरी(अनुवादक) ग्रन्थशिल्पी ,१९९७

४. गुप्तसाम्राज्य का इतिहास (खण्ड १-२) उपाध्याय वासुदेव , इण्डियन् प्रैस इलाहाबादव १९५७ ।

५. गुप्त अभिलेख , उपाध्याय वासुदेव , बिहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी , पटना ,२०००।

६. भारतीय अभिलेखसंग्रह (प्रारम्भिक गुप्तशासकों के अभिलेख, खण्ड -३) , अनुवादक – गिरिजा शंकरप्रसाद मिश्र , फ्लीट् जे .एफ़ . ,राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी , जयपुर १९७४ ।

७. गुप्त-वाकाटकयुग , मजूमदार . आर्.सी. एवं अल्तेकर ए. एस्. मोतीलाल बनारसीदास दिल्ली ।

८. भारतीय अभिलेख , राणा, एस. एस. ,भारतीयविद्याप्रकाशन , दिल्ली, वाराणसी १९७८ ।

९. अभिलेखमञ्जुषा , सैनी, रणजीत सिंह , न्यू भारतीय बुक कार्पोरेशन दिल्ली २०००।

१०.भारतीय प्राचीन लिपिमाला , ओझा, गौरीशंकर हीराचन्द , अजमेर १९१८, मुंशीराम मनोहरलाल ,दिल्ली १९७१ ।

११. भारतीय पुरालिपि , वाल्यूम् -१ , पाण्डेय , राजबली , इलाहाबाद ,१९७८ ।

१२. भारतीय पुरालिपि शास्त्र ,व्यूलर जार्ज ,अनुवादक -मङ्गलनाथ सिंह, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

१३. भारतीय पुरालिपि एवं अभिलेख , राय , एस. एन. , शारदा पुस्तक भवन इलाहाबाद ।

१४. भारतीय पुरालिपि विद्या (इण्डियन् इपिग्राफि - डी. सी. सरकार) अनुवादक – वाजपेयी , कृष्णदत्त ।

एकविंशं पत्रम् : सर्वदर्शनसङ्ग्रहः

घटकम् १. - सर्वदर्शनसङ्ग्रहः -बौद्धदर्शनम् (आरम्भतः माध्यमिकबौद्धमतपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -सर्वदर्शनसङ्ग्रहः - बौद्धदर्शनम्(योगाचारबौद्धमतात् ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

घटकम् ३. - सर्वदर्शनसङ्ग्रहः- जैनदर्शनम् (आरम्भतः अपरिग्रहव्रतपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - सर्वदर्शनसङ्ग्रहः- जैनदर्शनम् (भावनापञ्चकात् ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेया अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x15 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः , वासुदेव शास्त्री , निर्णयसागर प्रैस . मुम्बई , १९२४।

२. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः , उमाशङ्करऋषिः , चौखम्बा विद्याभवनम् , वाराणसी १९६४ ।

३. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः , मदन मोहन अग्रवाल , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , दिल्ली

चतुर्थं सत्रम्

क. प्रथमः वर्गः- साहित्यम्

द्वाविंशं पत्रम् : पद्यसाहित्यं गद्यसाहित्यञ्च

घटकम् १. -नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः ०१-७५) (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः ७६-१४५) (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. -हर्षचरितम् (पञ्चमोच्छ्वासः) ।

घटकम् ३. -दशकुमारचरितम् (अष्टमोच्छ्वासः) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5= 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) गद्यांशद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् गद्यांशचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. नैषधीयचरितम् ,शेष कृष्ण शर्मा 'रेग्मी' ।

२. नैषधीयचरितम् , निर्णयसागर प्रेस , मुम्बई ।

३. नैषधीयचरितम्, मोहनदेव पंत , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

४. नैषधीयचरितम् , सूर्यदेव शास्त्री , चौखम्बा ओरियान्टालिया , वाराणसी ।

५. हर्षचरितम् , बाणभट्ट , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

६. दशकुमारचरितम् , दण्डी , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

त्रयोविंशं पत्रम् : नाट्यसाहित्यं नाट्यशास्त्रञ्च

घटकम् १. - मुद्राराक्षसम्(१-३ अङ्कपर्यन्तम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - मुद्राराक्षसम्(४-७ अङ्कपर्यन्तम्)

घटकम् ३. - दशरूपकम् (प्रथमःप्रकाशः)**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - दशरूपकम् (तृतीयःप्रकाशः)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।** अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।**

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. मुद्राराक्षसम् , परमेशमवरदीन पाण्डेय , चौखम्बा प्रकाशन ।

२. मुद्राराक्षसम् , आ. माधव जनार्दन रटाटे , भारतीय विद्या प्रकाशन ।

३. मुद्राराक्षसम् , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

४. दशरूपकम् , डॉ. श्रीनिवास शास्त्री , साहित्यभण्डार मेरठ ।

५. दशरूपकम् , सम्पादक – लोकमणि दाहाल , चौखम्बा अमरभारती , वाराणसी ।

६. दशरूपकम् , डॉ. भोलाशंकर व्यास , चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी ।

चतुर्विंशं पत्रम् : काव्यशास्त्रम्

घटकम् १.-साहित्यदर्पणः(१-२ परिच्छेदौ) (**संस्कृतमाध्यमेन)** ।

घटकम् २.-साहित्यदर्पणः(३-रसभेदाःस्थायिभावसहितम्,६-रूपक-नाटक-महाकाव्यलक्षणानि) ।

घटकम् ३.-वक्रोक्तिकाव्यम् (प्रथमोन्मेषः) ।

घटकम् ४.-काव्यमीमांसा (१-४ अध्यायाः) (**संस्कृतमाध्यमेन)** ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) कारिकाद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् कारिकाचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. साहित्यदर्पणः - विश्वनाथः , व्याख्याकार- निरूपण विद्यालंकार , साहित्यभण्डार , मेरठ ।

२. साहित्यदर्पणः , शालिग्राम शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली , २००४ ।

३ साहित्यदर्पणः , सत्यव्रत सिंह , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

४. वक्रोक्तिकाव्यजीवितम् - आचार्य विश्वेश्वर ।

५. काव्यमीमांसा - केदारनाथ शर्मा ।

ख. द्वितीयः वर्गः - व्याकरणम्

द्वाविंशं पत्रम् : व्याकरणशास्त्रपरम्परा व्याकरणदर्शनञ्च

घटकम् १. - जयादित्यःवामनश्च(काशिकाकारः), जिनेन्द्रबुद्धिः(न्यासकारः) ,
हरदत्तः (पदमञ्जरीकारः), रामचन्द्रः(प्रक्रियाकौमुदीकारः),
भट्टोजिदीक्षितः(सिद्धान्तकौमुदीकारः) ,
वरदराजः(मध्य/लघुसिद्धान्तकौमुदीकारः) ।

घटकम् २. - महाभाष्यम् (द्वितीयाह्निकम्) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. -वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम् ,कारिका१-७८)**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. -वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम् ,कारिका ७९-१५६)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) एकस्य वैयाकरणस्य विशदपरिचयार्थं यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्यः वैयाकरणद्वयं प्रदास्यते ।

1x10 = 10

(ख)एकस्य वैयाकरणस्य सामान्यपरिचयार्थं यथानिर्दिष्टवैयाकरणेभ्यः वैयाकरणद्वयं प्रदास्यते ।

1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) वार्तिकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) वार्तिकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) वार्तिकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्तिकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१.संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास ,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली सोनीपत ।

२. संस्कृतव्याकरणदर्शन , रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली।

३. व्याकरणशास्त्रेतिहासः , वी. त्रिपाठी ।

४. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन , रामशंकर भट्टाचार्य , इण्डोलोजिकल हाऊस , वाराणसी ।

५. व्याकरणमहाभाष्यम् (भाग-१) , वेदव्रत , हरियाणा साहित्य संस्थान , गुरुकुल झज्जर ,१९२२ ।

६. महाभाष्यम् (प्रथमो भागः) , युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट ,रेवली , सोनीपत ।

७ .व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक १-२) ,माधव शास्त्री भाण्डारी , वेदप्रकाश विद्यावाचस्पति , मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स , दिल्ली ।

८. पातञ्जल महाभाष्य में प्रख्यात सूत्र : एक समीक्षात्मक अध्ययन , भीमसिंह वेदालंकार, निर्मल बुक एजेन्सी , कुरुक्षेत्र ,१९८७ ।

९. व्याकरणमहाभाष्यम् (आह्निक १-५), मथुरानाथमिश्रः , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

१०.वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) , रामगोविन्द शुक्ल , काशी संस्कृत ग्रन्थमाला ।

११..वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) , वामदेवाचार्य , कृष्णदास अकादमी , वाराणसी ।

१२..वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) , शिवशंकर अवस्थी , चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी , १९९०।

त्रयोविंशं पत्रम् : सिद्धान्तकौमुदी -१

घटकम् १. -भ्वादिगणः - भू , एध् , स्पर्ध् , अज् ,गुपू ,कमु , क्रम् , जि ,वृत् , सह् , पा , खन् , श्रु , दृशिर् , यज् , वस् ,। **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -अदादिगणः -अद् , हन् ,द्विष् , दुह् , आस् , शीङ् ,ब्रूञ् , इण् , विद् , जागृ ,शासु ।
जुहोत्यादिगणः- हु , ञिभी , माङ् , डुदाञ् , डुधाञ् ।

घटकम् ३. - समासप्रकरणम् - अव्ययीभावः तत्पुरुषश्च ।**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. -समासप्रकरणम् - बहुव्रीहिः द्वन्द्वश्च ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति

। अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

२.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।

४.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -३ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

५.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -२ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

६.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समासप्रकरणम्) ,आचार्य जगदीश शास्त्री , श्रीमती मधुबाला शर्मा ।

चतुर्विंशं पत्रम् : सिद्धान्तकौमुदी -२

घटकम् १. -दिवादिगणः- दिवु ,नृती , क्षिप् , जनि ,बुध्, युध् , मन् , विद् ,पुष् , असु ।

स्वादिगणः- षुञ् ,चिञ् ,वृञ् ,शक्लृ ।**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. -तुदादिगणः - तुद् , इषु , कृ, प्रच्छ् ,विद्लृ ।

रुधादिगणः - रुधिर् ,भिदिर् ,भुज् ,।

तनादिगणः - तनु , डुकृञ् ।

क्रयादिगणः - डुक्रीञ् , ज्ञा ।

चुरादिगणः- चुर्, चिञ् , कथ् ।

घटकम् ३. -अव्ययप्रकरणम् ।(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. -ण्यन्त-सन्नत-यङन्तप्रकियाः ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) पदचतुष्टयस्य सिद्ध्यर्थं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् अष्टपदानि प्रदास्यन्ते । 4x2.5 = 10

(ख) सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्यातुं सूत्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x2.5 = 5

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

२.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता , भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

३. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय , चौखम्बा सुरभारती , वाराणसी ।

४. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः) , विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः , विद्वान् बि. कृष्णराजभट्टः , श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम् , शृंगेरी ।

५.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -३ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

६.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -२ ,व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।

७.वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग-३ , गिरिधर शर्मा एवं पं. परमेश्वरानन्द शर्मा भास्कर ।

ग. तृतीयः वर्गः - दर्शनम्

द्वाविंशं पत्रम् : सांख्यदर्शनं योगदर्शनञ्च

घटकम् १. - सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः ८३-१२३ सूत्राणि) (**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - सांख्यसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः १२४-१६४ सूत्राणि)

घटकम् ३. - योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं विभूतिपादः ।(**संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - योगसूत्रं व्यासभाष्यसहितं कैवल्यपादः ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यते । 2x5 =10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क)सूत्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चत्वारि सूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 =15

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. पातञ्जलयोगदर्शनम् , सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव , चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् ,वाराणसी ,१९९३।

२. पातञ्जलयोगदर्शनम्, स्वामी हरिहरान्द ' आरण्यक ' , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।

३. पातञ्जलयोगदर्शनम् , ब्रह्मलीन मुनि ,चौखम्बा , वाराणसी ।

४. योगदर्शनम् , डा. सत्यपति जी परिव्राजक , दर्शन योग महाविद्यालय, रोजड ,गुजरात ।

५. योगसूत्रम् , रमाशङ्कर त्रिपाठी ,कृष्णदास अकादमी , १९८५ ।

६. सांख्यसूत्रम् , रामशंकर भट्टाचार्य , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

त्रयोविंशं पत्रम् : न्यायदर्शनं वैशेषिकदर्शनञ्च

घटकम् १. - न्यायसूत्रम् (प्रथमोऽध्यायः द्वितीयोऽह्निकः) ।

घटकम् २. - न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (अनुमानखण्डः) (**संस्कृतमाध्यमेन**) ।

घटकम् ३. - न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (शब्दखण्डः) ।

घटकम् ४. - प्रशस्तपादभाष्यम् (कर्मपदार्थनिरूपणतः समवायपदार्थनिरूपणं यावत्) ।

(संस्कृतमाध्यमेन) ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । 5x2 =10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 =15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली ,कृष्णवल्लभाचार्य , चौखम्बा संस्कृत संस्थानम् , वाराणसी ।

२. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली ,गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम् , वाराणसी

३. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, (प्रत्यक्षखण्डः) धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री , मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली

४. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली , दयाशंकरशास्त्री, सुरभारती प्रकाशनम् , कानपुर ।

५. न्यायदर्शनम् , सच्चिदानन्दमिश्र , भारतीय विद्या प्रकाशन , दिल्ली ।

६. न्यायदर्शनम् , अनन्तलाल ठक्कुर ,विद्यापीठ प्रकाशन , दरभंगा , बिहार ।

७. प्रशस्तपादभाष्यम् ,न्यायकन्दलीसहितम् , दुर्गाधर झा , सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालय,वाराणसी

८. प्रशस्तपादभाष्यम् ,श्रीनिवास शास्त्री , साहित्यभण्डार ,मेरठ ।

चतुर्विंशं पत्रम् : वेदान्तदर्शनं मीमांसादर्शनञ्च

घटकम् १. - ब्रह्मसूत्रम् , शाङ्करभाष्य-भामतीसहिता (प्रथमोऽध्यायः प्रथमः पादः ५-३१ सूत्राणि)

घटकम् २. - वेदान्तपरिभाषा (अनुमानपरिच्छेदः) **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. - मीमांसापरिभाषा (आरम्भतः शाब्दी भावनापर्यन्तम्)**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - मीमांसापरिभाषा (भावनाशब्दार्थतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्)

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क)एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x10 =10

(ख) एकं सूत्रं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सूत्रद्वयं प्रदास्यते । 1x5 =5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

एकं आलोचनात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वेदान्त दर्शन (ब्रह्मसूत्रम्), हरिकृष्णदास गोयन्दका , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

२. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् , भामतीसहिता , स्वामी योगीन्द्रानन्द ,षड्दर्शन प्रकाशन , वाराणसी ।

३. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम् , स्वामी सत्यानन्द सररस्वती , सत्यानन्दीदीपिकासहितम् , गोविन्दमठ , वाराणसी , १९७८ ।

४ वेदान्तपरिभाषा ,रामकृष्णाध्वरी , राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम् , नव देहली ।

५. वेदान्तपरिभाषा , विश्वनाथ धिताल , श्रीदक्षिणामूर्तिमठ , वाराणसी ।

६. वेदान्तपरिभाषा , जीवानन्द विद्यासागर भट्टाचार्य , सिद्धेश्वर यन्त्रालय , कोलकाता ।

७. मीमांसापरिभाषा ,नारायण राम आचार्य काव्यतीर्थ , निर्णयसागर प्रेस , मुंबई ।

घ. चतुर्थः वर्गः - वेदः

द्वाविंशं पत्रम् : सामसंहिता अथर्वसंहिता च

घटकम् १. - सामवेदसंहिता,पूर्वार्चिकः,प्रथमः प्रपाठकः, प्रथमार्द्धः(१-६४) ।

घटकम् २. -वैदिकस्वरपरिचयः (सौवरः इत्यानुसारेण) । (**संस्कृतमाध्यमेन) ।**

घटकम् ३. -अथर्ववेदसंहिता- मेधाजननसूक्तः(१.१)राष्ट्राभिवर्धनम् (१,२९)दीर्घायुप्राप्तिः(३.११) कालः(१९.५३) ।

घटकम् ४. -अथर्ववेदसंहिता - भूमिसूक्तम् (१२.०१.१-६३) , ब्रह्मचारीसूक्तम् । (**संस्कृतमाध्यमेन)**

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

एकं निबन्धात्मकं प्रश्नं लेखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् निबन्धद्वयं प्रदास्यते । 1x15 =15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

मन्त्रत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चमन्त्राः प्रदास्यन्ते 3x15 =15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. सायणकृत अथर्ववेदभाष्य , सम्पादक – विश्वबन्धु , विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध संस्थानम् , होशियारपुर ।

२. अथर्ववेद का सुबोधभाष्यः , पं. श्रीपाददामोदरसातवलेकरः पारडी ।

३. अथर्ववेद- संहिता (भाग १-२) डब्ल्यू , ह्विटने ।

४. अथर्ववेद (अध्यात्मभाष्य) भाग १-९ , विश्वनाथवेदालंकार , रामलाल कपूर ट्रस्ट , सोनीपत ।

५. अथर्ववेद(सनातनभाष्य) , भाग १-४ , श्रीकण्ठशास्त्री , माधव पुस्तकालय ,दिल्ली ।

६. सामवेद का सुबोधभाष्यः , पं. श्रीपाददामोदरपादसातवलेकरः , पारडी।

७. सामवेदसंहिता , डॉ. रामनाथ वेदालंकार , हरिद्वार ।

८. ऋग्वेदभाष्यभूमिका , व्याख्याकार -डॉ. वीरेन्द्रकुमार वर्मा , काशी हिन्दू विश्वविद्यालय , वाराणसी ।

९. ऋग्वेदभाष्यभूमिका , व्याख्याकार -डॉ. जगन्नाथ पाठक , चौखम्बा ओरियान्टालिया , वाराणसी ।

१०. बृहद्देवता (शौनक) , रामकुमार राय , चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस , १९६३

११. बृहद्देवता (अध्याय १-२) ,सम्पादक - रामकुमार राय , चौखम्बा संस्कृत संस्थान ,वाराणसी १९८३।

१२. भूमिसूक्तम् ,गङ्गेश्वरानन्द ,निर्मल बुक एजेन्सी , कुरुक्षेत्र ।

त्रयोविंशं पत्रम् : आरण्यकोपनिषत्साहित्यम्

घटकम् १. - तैत्तिरीयारण्यकम् , प्रपाठकः २, अनुवाकः १-१० । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् २. - तैत्तिरीयारण्यकम् , प्रपाठकः २, अनुवाकः ११-२० ।

घटकम् ३. - कठोपनिषद् ।**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ४. - तैत्तिरीयोपनिषद् ।

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रि - त्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **प्रथम-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं , शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति ।

5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टानुवाकेभ्यः पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

(क) मन्त्रद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टोपनिषदः मन्त्रचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

प्रकरणत्रयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टाध्यायात् पञ्चप्रकरणानि प्रदास्यन्ते । 3x5 = 15

अनुशंसितग्रन्थाः

१. तैत्तिरीयारण्यकम् , सायणभाष्यसहितम्, आनन्दाश्रम , पूना ।

२. तैत्तिरीयारण्यकम् , भाष्यकार – भट्टभास्कर ।

३. तैत्तिरीयोपनिषद् , (शांकरभाष्यम्) , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

४. मुण्डकोपनिषद् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

५. ईशादि- नौ उपनिषद् , गीताप्रैस , गोरखपुर ।

६. उपनिषद् - दर्शन का रचनात्मक सर्वेक्षण ,रामचन्द्र दत्तात्रेय रानाडे , अनु. रामानन्द तिवारी , राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी , जयपुर ।

७. कठोपनिषद् (शांकरभाष्यम्) गीताप्रैस ,गोरखपुर ।

चतुर्विंशं पत्रम् : वेदव्याख्यापद्धतयः वेदभाष्यकाराः वैदिकव्याकरणञ्च

घटकम् १. -शिक्षाग्रन्थस्य अध्ययनम् - पाणिनीयशिक्षा ।

घटकम् २. -वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम् - भट्टोजिदीक्षितः , सिद्धान्तकौमुदी - वैदिकी प्रकिया , अध्यायाः १-३ ।**(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् ३. -वैदिकव्याकरणस्य अध्ययनम् - भट्टोजिदीक्षितः , सिद्धान्तकौमुदी - वैदिकी प्रकिया , अध्यायाः ४-६ । **(संस्कृतमाध्यमेन)**

घटकम् -४.-वैदिकाध्ययनविवरणम् : -

भारतीयविद्वांसः- सायणः ,माधवः, स्वामी दयानन्दः , अरविन्दः , मधुसूदनः ओझा , स्कन्दः , दामोदरपादसातवलेकरः।

पाश्चात्त्यविद्वांसः - WILSON,ROTH ,WHITNEY , M.MULLER, OLDENBERG , GRASSMAN , HILLEBRENTT , LUDERS, WEBER, CALAND .

टिप्पणयः -

(क) प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति । तत्र प्रथमप्रश्ने **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।** तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । अन्ये प्रश्नाः प्रथम - द्वितीय – तृतीय – चतुर्थ – घटकसम्बद्धाः भविष्यन्ति ।

(ख) व्याख्यात्मकप्रश्नेषु 50% अंश आलोचनात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

(ग) **द्वितीय-तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः . भविष्यति ।अन्ये संस्कृत/ हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

१. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।

२. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति ।

३. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति -

१. प्रथमः प्रश्नः - अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने **अष्ट संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **पञ्च प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** भविष्यन्ति । 5x2 = 10

२. द्वितीयः प्रश्नः - (प्रथमघटकाश्रितः) -

(क) श्लोकद्वयं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टोपनिषदः श्लोकचतुष्टयं प्रदास्यते । 2x5 = 10

(ख) एकम् आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं प्रश्नद्वयं प्रदास्यते । 1x5 = 5

३. तृतीयः प्रश्नः (द्वितीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 = 15

४. चतुर्थः प्रश्नः (तृतीयघटकाश्रितः) -

सूत्रत्रयं सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् पञ्चसूत्राणि प्रदास्यते । 3x5 = 15

५. पञ्चमः प्रश्नः (चतुर्थघटकाश्रितः) -

(क) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टभारतीयविद्वद्भ्यः विद्वद्द्वयं प्रदास्यते । 1x8 = 8

(ख) एकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टपाश्चात्यविद्वद्भ्यः विद्वद्द्वयं प्रदास्यते । 1x7 = 7

अनुशंसितग्रन्थाः

१. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी , (वैदिकी प्रक्रिया) , उमाशङ्करऋषिः ,चौखम्बा विद्या भवन , वाराणसी ।

२. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी , (वैदिकी प्रक्रिया) दामोदर महतो ।

३. पाणिनीयशिक्षा , प्रो. श्रीनारायण मिश्र , चौखम्बा साहित्य , वाराणसी ।

४.पाणिनीयशिक्षा , गोस्वामी प्रह्लादगिरि वेदान्तकेशरी , चौखम्बा , वाराणसी ।

५. सौवरः , स्वामी दयानन्दः ,वैदिक यन्त्रालय, अजमेर ।

६. वैदिकस्वरमीमांसा , पं. युधिष्ठिरमीमांसक , रामलाल कपूर ट्रस्ट , रेवली , सोनीपत ।

७. वैदिकस्वरबोध , डॉ. ब्रजबिहारी चौबे , वैदिक साहित्य -सदन , होशियारपुर , पञ्जाब ।

८. वैदिकस्वर अवधारण , डॉ. पारस नाथ त्रिपाठी , संदीप प्रकाश, बस्ती १९७८ ।

९. स्वरप्रक्रियाप्रकाश , डॉ. वामदेव मिश्र , गीता संस्कृतप्रकाशन , राजमन्दिर , वाराणसी १९७५ ।

१०.वेदभाष्यकारों की वेदार्थ-पद्धतियाँ , डॉ. रामनाथ वेदालंकार , विश्वेश्वरानन्द वैदिक शोध संस्थानम् , होशियारपुर ।

११. वैदिक व्याख्यानमाला , डॉ. कृष्णलाल, ईस्टर्न बुक लिंकर्स , दिल्ली १९८२ ।

१२. वैदिक व्याख्या-विवेचन ,डॉ रामगोपाल , नेशनलपब्लिशिंग हाऊस , दिल्ली ।

१३.वेदप्रामाण्य- मीमांसा एवं ऋषि दयानन्द , प्रो. श्रीनिवास शास्त्री, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय , कुरुक्षेत्र

१४. वेद व्याख्या की दिशाएँ , प्रो. ब्रजबिहारी चौबे , कात्यायन वैदिक साहित्य प्रकाशन , होशियारपुर, २००६ ।

१५.वैदिक साहित्य एवं संस्कृति का समीक्षात्मक इतिहास , डॉ ओमप्रकाश पाण्डेय , न्यू एज , पब्लिकेशन्स , नई दिल्ली ।

१६. संस्कृतशोध : वैदिक अध्ययन , डॉ. कृष्णलाल , विभुवैभवम् विश्वनीड , सरस्वती विहार दिल्ली ।

DEPARTMENT OF SANSKRIT
CH.DEVILAL UNIVERSITY SIRSA

SYLLABUS

M.A. IN SANSKRIT

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM

मौखिकी परीक्षा(Viva-Voce)

चतुर्थ सत्रम्

Semester : IV

पूर्णाङ्काः (Maximum Marks : 50)

Credits : 2

- **मौखिकी परीक्षा** (Viva-Voce) : एम. ए . संस्कृत- चतुर्थसत्रस्य पाठ्यक्रमसमाप्तेः अनन्तरं तृतीयचतुर्थसत्रयोः वैकल्पिकवर्गानुसारेण अधीतं पाठ्यक्रमम् आश्रित्य छात्राणां **संस्कृतमाध्यमेन** मौखिकी परीक्षा आयोजयिष्यते । एतदर्थं 50 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।